

РОЗДІЛ IV. ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-9156.110.2.117-125>
УДК 343.98

Євсюков О. Ф., кандидат педагогічних наук, доцент, провідний науковий співробітник, судовий експерт Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (м. Харків, Україна)

e-mail: a.evsyukov1971@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3554-8848>

ВИРІШЕННЯ КОМПЛЕКСНОЮ ВІЙСЬКОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЮ ЕКСПЕРТИЗОЮ ЗАВДАНЬ ЩОДО ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ДЕСТРУКТИВНОЇ ПРОПАГАНДИ

У статті проаналізовано публікаційні дослідження судових експертів щодо деструктивної пропаганди через поширення наочних, звукових і відеозвукових матеріалів, що сьогодні виконують експерти в межах комплексних судових експертиз. Наголошено на тому, що зазначені судово-експертні дослідження стали пріоритетними для національної безпеки нашої держави.

Висвітлено сутність понять «психологічна війна» та «психологічна операція», подано їх характерологічний опис. Акцентовано на активному використанні інформаційної деструктивної пропаганди іншими країнами як складника в сучасних гібридних війнах.

Узагальнено визначення деструктивної пропаганди як систематизованої та цілеспрямованої діяльності інших країн щодо поширення ідей (інформації) за допомогою різних засобів, спрямованої на думки, почуття, стани, ставлення й поведінку з метою підриву позицій протилежної сторони.

Уперше рекомендовано вирішення комплексною військово-психологічною експертизою завдань щодо оцінювання впливу деструктивної пропаганди як складника гібридної війни, з метою збереження бойового потенціалу й могутності Збройних Сил України й інших військових формувань, а також для зміцнення національної безпеки нашої країни. Зазначено, що в інтегрованому вигляді за допомогою комплексної судової військово-психологічної експертизи буде досліджено як військово-управлінську, так і поведінкову діяльність конкретної людини з урахуванням її індивідуально-психологічних особливостей.

Рекомендовано доповнити чинний перелік комплексних судово-експертних досліджень поведінкових актів людини, пов'язаних із особливостями психічного відображення нею розслідуваної події, комплексною військово-психологічною експертизою.

Зазначено перспективи подальших розвідок у вигляді конкретизації об'єкта, предмета й завдань комплексної військово-психологічної експертизи. Під час роботи над статтею застосовано загальні, окремі та спеціальні методи пізнання.

Ключові слова: національна безпека, військова експертиза, деструктивний вплив, психологічна війна, психологічна операція, судово-експертні дослідження, поведінкові акти.

Постановка проблеми. Питанню національної безпеки завжди приділялося багато уваги в будь-якій державі. В Україні зазначену проблему останніми роками можна назвати пріоритетною та пов'язаною з військовими діями на території нашої держави. Проблемні питання, які поставали перед Збройними Силами України й іншими військовими формуваннями під час розслідувань дій або бездіяльності командирів і начальників, зумовили ввести в дію у 2015 році Наказом Міністерства юстиції України новий вид судової експертизи – військової. Відповідно до п. 9.1 розділу IX Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення

судових експертиз та експертних досліджень, основними завданнями військової експертизи є «встановлення обставин застосування та дій військових формувань; встановлення обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей (військовослужбовців, працівників Служби безпеки України, Збройних сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших представників міністерств і відомств, цивільного населення), втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань; встановлення відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків)» [1]. На нашу думку, зазначені завдання відображають переважно управлінську (командно-розпорядчу) сферу дослідження, що зводить принцип «повноти» судово-експертної діяльності, який зазначений у ст. 3 Закону України «Про судову експертизу» [2]. У потенціалі бойової могутності Збройних Сил України й інших військових формуваннях і в діяльності, яку вони здійснюють, особливого значення набуває людський фактор. Також потрібно враховувати й сучасний інформаційний вплив деструктивної пропаганди з боку інших країн. Як військові, так і представники інших силових структур і підрозділів можуть бути об'єктами, на які спрямована деструктивна пропаганда інших країн. Отже, судово-експертні дослідження такого виду мають здійснюватися на підставі сукупності галузевих спеціальних знань, а саме військових і психологічних, тобто комплексно. Саме в такому комплексному судово-експертному дослідженні буде оцінено інформаційний вплив деструктивної пропаганди інших країн у сучасних гібридних війнах, що підвищить морально-психологічний стан військових і національну безпеку нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Військова судова експертиза – порівняно молодий вид судово-експертних досліджень. Орієнтовний перелік питань, що вирішує військова експертиза, зазначено в п. 9.2 Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [1]. Зазначений перелік питань, на наш погляд, вирішує завдання переважно військового менеджменту.

Структурні складники військової експертизи в Україні (предмет, об'єкти, завдання та спеціальні знання) проаналізував у дослідженні О. Жеребко [3]. Автор констатує, що в Україні є дефіцит науково-методичного забезпечення військових експертиз, і зазначає, що проведення військових експертиз здійснюють такі установи, як Дніпропетровський, Київський, Львівський НДІСЕ й ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

Деструктивну пропаганду через поширення наочних, звукових і відеозвукових матеріалів сьогодні досліджують експерти в межах комплексних судових експертиз, а саме психолого-лінгвістичної та психолого-мистецтвознавчої. Експерти Українського НДІ спеціальної техніки та судових експертиз В. Біла й А. Сидорчук вивчали публічні заклики як доказ фактів колабораційної діяльності в семантико-текстуальних експертизах [6]. Експерти-фахівці ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» приділили увагу таким аспектам: Є. Ковкіна та К. Зайчик – лінгвістичним дослідженням інформації щодо виправдовування або заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України [5]; Н. Піддубна й В. Переяслов – креолізованим текстам з емблематикою російської агресії в семантико-текстуальній експертизі мовлення [8]. Співробітники Полтавського відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Ю. Браїлко й Н. Кисла вивчали проблеми дефініції терміна «глюорифікація» в юридичній терміносистемі [9]; Т. Єгорова – актуальні питання експертного психологічного дослідження в кримінальних провадженнях щодо злочинів проти інформаційної безпеки України [7]. Експерти Сумського відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» І. Савченко

й О. Сидоренко – етичні засади лінгвістичної експертизи текстів воєнної тематики [10]; С. Науменко й О. Кумеда – питання про об'єкти лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи в умовах війни Росії проти України [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує актуальність судово-експертних досліджень щодо деструктивної пропаганди інших країн в умовах сучасних гібридних війн. Можна навіть наголосити, що зазначені судово-експертні дослідження стали пріоритетними для національної безпеки нашої держави.

Формулювання цілей. Метою статті є обґрунтування завдань щодо оцінювання впливу деструктивної пропаганди інших країн як складника гібридної війни за допомогою комплексної військово-психологічної експертизи.

Виклад основного матеріалу. У сучасних українських реаліях, на нашу думку, спектр судово-психологічної експертизи з дослідження деструктивної пропаганди інших країн розширюють наукові здобутки відомого українського вченого В. В. Ягупова в галузі військової психології. Науковець приділив увагу питанню психологічних війн і їх складникам – операціям. Так, автор зазначає: «В термінологічному словнику армії США (1950) дається таке визначення психологічної війни: «Психологічна війна – це планомірне використання державою в період війни або надзвичайного стану засобів пропаганди з метою впливу на думки, емоції, позиції та поведінку організованих ворожих, нейтральних і дружніх груп таким чином, щоб сприяти досягненню своєї національної політики та визначених цілей» [4, с. 59]. Надалі вчений зазначає, що психологічна війна проводиться як у мирний, так і у воєнний час, і наводить приклади її організації та уваги до неї уряду США й країн-учасників НАТО. Далі, посилаючись на Польовий статут армії США РМ-33-1, В. В. Ягупов зазначає: «В основі психологічної війни лежать *психологічні операції* – планова пропагандивна і психологічна діяльність у мирний і воєнний час, яка розрахована на ворожі, нейтральні та дружні аудиторії з метою формування їх позитивного ставлення для досягнення як політичних, так і воєнних національних цілей держав Північноатлантичної співдружності» [4, с. 59]. Визначаючи одну з головних особливостей бойових дій у сучасній війні, науковець наголошує: «...Однією з головних особливостей сучасних бойових дій у сучасній війні є широкомасштабне використання методів психологічного приголомшення супротивника, зміни думок, переконань, ціннісних орієнтацій, почуттів населення і військ дружніх і нейтральних держав. З цією метою використовуються як сучасна бойова зброя (у тому числі й психотропна), так і прості прийоми впливу на почуття, волю, свідомість і підсвідомість людей. Форми та методи цієї боротьби розробляються відповідними державними установами сучасних розвинених країн у межах ведення психологічної війни» [4, с. 58].

Тобто деструктивну пропаганду можна визначити як систематизовану й цілеспрямовану діяльність інших країн щодо поширення ідей (інформації) за допомогою різних засобів, спрямовану на думки, почуття, стани, ставлення й поведінку з метою підризу позицій протилежної сторони.

Здійснюючи характерологічний опис психологічної операції, учений зазначає таке: «Об'єктами психологічних операцій є населення, армії, уряди ворожих, дружніх і нейтральних держав, а в деяких випадках – населення та армія своєї держави.

Основні форми психологічних операцій:

– *пропагандистські дії* – це систематизоване, цілеспрямоване поширення ідей за допомогою різноманітних засобів зв'язку та інформації з метою впливу на думки, почуття, стани і ставлення або поведінку для досягнення прямої чи опосередкованої користі для своєї країни (наприклад, виходячи з об'єктивності інформації, виокремлюють білу, сіру, брехливу пропаганду);

– психологічні дії – це різні політичні, економічні та інші дії, спрямовані на підтримку позицій протилежної сторони та зміцнення власних позицій.

Завдання психологічних операцій:

1. Переконавання супротивника у правильності, необхідності військового втручання.
2. Вплив на військово-політичне керівництво супротивника і його союзників з метою їхньої відмови від війни.
3. Підтримка внутрішньої опозиції супротивника.
4. Підтримка та керування дисидентськими рухами.
5. Вплив на населення дружніх країн.
6. Сприяння розвитку позитивного ставлення населення нейтральних держав.
7. Підтримка морального духу супротивника.
8. Зниження боєздатності супротивника.
9. Аналітична робота щодо виявлення слабких місць супротивника та доведення цієї інформації до власних командирів.
10. Протидія інформаційному впливу супротивника тощо.

Тематика психологічних операцій: розкол, неминучість, закономірність конкретних дій.

Основні методи психологічних операцій:

- метод поширення наочних, звукових і відеозвукових пропагандивних матеріалів;
- методи здійснення практичних дій – інсценування повстанських дій, саботажу, демонстрація сили, масові мітинги тощо...» [4, с. 59].

Отже, учений характеризує пропаганду як систематизовану, цілеспрямовану діяльність з метою впливу на думки, почуття, стани і ставлення або поведінку як у мирний, так і у воєнний час.

З погляду на джерело, яке може призводити до загрози національної безпеки нашої держави останніми роками, Т. Єгоров зазначає таке: «РФ, переслідуючи свою стратегічну мету, ще до повномасштабного воєнного вторгнення системно здійснювала різноманітні інформаційно-психологічні інтервенції, створюючи загрозу державній безпеці України. У чинному законодавстві України поняття «інформаційна безпека» охоплює багато складників, серед яких є суто психологічні, а саме деструктивний інформаційний вплив засобами інформаційно-психологічної спеціальної операції (далі – ІПСО). Актуальність науково-практичного вивчення російської ІПСО проти України зумовлена тим, що вона як психологічна зброя агресора спрямована на досягнення стратегічної мети – тектонічних, смислових зсувів в українських культурних та історичних цінностях» [7, с. 122].

Як ми зазначали вище, людський потенціал у зазначеному питанні відіграє провідну роль. Саме певні військові командири (посадовці), виконуючи свої обов'язки, прямо або опосередковано впливають на морально-психологічний стан підрозділів і їхню діяльність щодо захисту територіальної цілісності нашої держави. На нашу думку, стосовно оцінювання зазначеної вище діяльності щодо компетентності окремих осіб, то це завдання військової експертизи. З погляду на поведінкові акти людини, пов'язані з особливостями психічного відображення, це має бути комплексне судово-військово-психологічне експертне дослідження.

Дослідженню теоретичних, методологічних, процесуальних і практичних положень комплексних судово-експертних досліджень велику увагу приділила в монографії «Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика» Е. Б. Сімакова-Єфремян. Учена проаналізувала інтеграційні процеси, що відбуваються в судовій експертизі, виявила їх основні тенденції й проблеми, розробила класифікаційні питання та систематику цих досліджень, розкрила сутність комплексних судово-експертних

досліджень за предметом інтеграції спеціальних знань, їх завдання, об'єкти, суб'єкти, методологічні засади їх проведення. Авторка запропонувала шляхи вирішення проблем науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності й нормативно-правового регулювання питань призначення та проведення комплексних судових експертиз [12].

Окремим параграфом у монографії Е. Б. Сімакова-Єфремян подала загальні методичні положення комплексних судово-експертних досліджень поведінкових актів людини, пов'язаних з особливостями психічного відображення нею розслідуваної події. До зазначених комплексних судово-експертних досліджень науковиця справедливо зараховує такі: комплексну судову психолого-психіатричну експертизу, комплексну судово-медичну, психіатричну та психологічну (сексолого-психологінчу) експертизу, комплексну судову медико-психологічну експертизу, комплексну судову психологічну й інженерно-технічну експертизу, комплексну судову психолого-почеркознавчу експертизу, комплексну судову психолого-лінгвістичну (авторознавчу) експертизу, комплексну судову психолого-мистецтвознавчу експертизу [12].

Виконання в умовах воєнного стану пріоритетних судово-експертних досліджень щодо деструктивної пропаганди потребує доповнення зазначеного переліку комплексних судово-експертних досліджень, а саме військово-психологічною, тому що морально-психологічне забезпечення повсякденної діяльності військ завжди крокувало пліч-о-пліч з командно-розпорядчим. Виконуючи завдання щодо обороноспроможності України, на нашу думку, орган (особа), який (яка) призначає (залучає експерта) у військових питаннях, має також урахувувати психологічний складник поведінкової діяльності людини, відповідно до якого призначається судово-експертне дослідження. Тому в дослідженнях поведінкових актів людини, пов'язаних із особливостями психічного відображення нею розслідуваної події та питаннях, де на особистість, яка віддавала накази (розпорядження) або особистість(тості), які їх виконувала (ігнорувала), міг бути здійснений інформаційний вплив деструктивної пропаганди інших країн, необхідно виконання комплексних військово-психологічних судових експертних досліджень з можливістю оцінити потенціал зазначеного деструктивного впливу пропаганди іншої країни (її представників) на когнітивну, емоційну, мотивувальну сфери й соціальні стереотипи. Завдання зазначеної комплексної військово-психологічної експертизи набудуть інтегрованого характеру, що передбачає всебічне дослідження (принцип «повноти») не тільки самої управлінської діяльності військової сфери, а і її індивідуально-психологічного особистісного складника.

Висновки. Судова експертиза в нашій державі нестримно розвивається. Про зазначений факт свідчать нові види судових експертиз, зокрема військова, і велика кількість актуальних публікаційних робіт. У сучасних умовах гібридних війн судова військова експертиза потребує особливої уваги щодо дотримання всіх принципів її виконання. Ми рекомендуємо вирішення за допомогою комплексної військово-психологічної експертизи завдань щодо оцінювання впливу деструктивної пропаганди інших країн як складника гібридної війни з метою збереження бойового потенціалу й могутності Збройних Сил України й інших військових формувань. Зазначимо, що в інтегрованому вигляді завдяки комплексній судовій військово-психологічній експертизі буде досліджено як військово-управлінську діяльність, так і поведінкову діяльність конкретної людини з урахуванням її індивідуально-психологічних особливостей.

Рекомендовано доповнити чинний перелік комплексних судово-експертних досліджень поведінкових актів людини, пов'язаних з особливостями психічного відображення нею розслідуваної події, комплексною військово-психологічною експертизою.

Під час роботи над статтею застосовано загальні, окремі та спеціальні методи пізнання.

Перспективи подальших розвідок щодо зазначеного питання полягають у конкретизації об'єкта, предмета й завдань комплексної військово-психологічної експертизи.

Використані джерела:

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

3. Жеребко О. Військові експертизи в Україні. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди ювілеїв видатних учених: 95-річчя від дня народження Л. Ю. Ароцкера («Ароцкерівські читання») і 105-річчя від дня народження М. В. Салтевського (Харків, 19.05.2023). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 124–126.

4. Ягупов В. В. Військова психологія : підручник для студ. вищих навч. закл. Київ : ВК ТОВ «Тандем», 2004. 656 с.

5. Ковкіна Є., Зайчик К. Лінгвістичні дослідження інформації щодо виправдовування або заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди ювілеїв видатних учених: 95-річчя від дня народження Л. Ю. Ароцкера («Ароцкерівські читання») і 105-річчя від дня народження М. В. Салтевського (Харків, 19.05.2023). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 145–147.

6. Біла В., Сидорчук А. Публічні заклики як доказ фактів колабораційної діяльності в семантико-текстуальних експертизах. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди ювілеїв видатних учених: 95-річчя від дня народження Л. Ю. Ароцкера («Ароцкерівські читання») і 105-річчя від дня народження М. В. Салтевського (Харків, 19.05.2023). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 68–69.

7. Єгорова Т. Актуальні питання експертного психологічного дослідження у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти інформаційної безпеки України. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди ювілеїв видатних учених: 95-річчя від дня народження Л. Ю. Ароцкера («Ароцкерівські читання») і 105-річчя від дня народження М. В. Салтевського (Харків, 19.05.2023). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 122–124.

8. Піддубна Н., Переяслов В., Ткач О. Креолізовані тексти з емблематикою російської агресії в семантико-текстуальній експертизі мовлення. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди ювілеїв видатних учених: 95-річчя від дня народження Л. Ю. Ароцкера («Ароцкерівські читання») і 105-річчя від дня народження М. В. Салтевського (Харків, 19.05.2023). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 242–244.

9. Браїлко Ю., Кисла Н. Термін «глорифікація» в юридичній терміносистемі: проблема дефініції. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди ювілеїв видатних учених: 95-річчя від дня народження Л. Ю. Ароцкера («Ароцкерівські читання») і 105-річчя від дня народження М. В. Салтевського (Харків, 19.05.2023). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 86–88.

10. Савченко І., Сидоренко О. Лінгвістична експертиза текстів воєнної тематики: етичні засади. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди ювілеїв видатних учених: 95-річчя від дня народження Л. Ю. Ароцкера («Ароцкерівські читання») і 105-річчя від дня народження М. В. Салтевського (Харків, 19.05.2023). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 270–272.

11. Науменко С., Кумеда О. До питання про об'єкти лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи в умовах війни Росії проти України. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди ювілеїв видатних

учених: 95-річчя від дня народження Л. Ю. Ароцкера («Ароцкерівські читання») і 105-річчя від дня народження М. В. Салтевського (Харків, 19.05.2023). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 200–201.

12. Сімакова-Єфремян Е. Б. Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика : монографія. Харків : Право, 2016. 456 с.

References:

1. Instruksia pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzen [Instructions on appointment and conduct of forensic examinations and expert studies], nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy (8 Oct 1998) № 53/5. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> [in Ukrainian].

2. Zakon Ukrainy Pro sudovu ekspertyzu : pryiniaty 25 liut. 1994 roku № 4038-XII (zi zmin. ta dopov.) [Law of Ukraine On forensic expertise]: activity from Feb 25 1994 No. 4038-XII (as amended and supplemented). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> [in Ukrainian].

3. Zherebko, O. (2023). Viyskovi ekspertyzy v Ukrayini [Military expertise in Ukraine]. *Aktualni pytannya sudovoyi ekspertyzy ta kryminalistyky – Current issues of forensics and criminalistics*. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. z nahody yuvileyiv vydatnykh uchenykh : 95-richchya vid dnya narodzhennya L. Yu. Arotskera («Arotskerivski chytannya») i 105-richchya vid dnya narodzhennya M. V. Saltevs-koho (Kharkiv, 19.05.2023) – International Scientific and Practical Conference on the occasion of the anniversaries of outstanding scientists: the 95th anniversary of the birth of L. Yu. Arotsker («Arotsker Readings») and the 105th anniversary of the birth of M. V. Saltevs-ky (Kharkiv, 19.05.2023). (pp. 124–126). Kharkiv : NNTs «ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa» [in Ukrainian].

4. Yahupov, V. V. (2004). *Viyskova psykholohiya [Military psychology]* Kyiv : VK TOV «Tandem» [in Ukrainian].

5. Kovkina, Ye., & Zaychyk, K. (2023). Lihvistychni doslidzhennya informatsiyi shchodo vypravdovuvannya abo zaperechennya zbroynoyi ahresiyi Rosiyskoyi Federatsiyi proty Ukrayiny [Linguistic research of information on justification or denial of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine]. *Aktualni pytannya sudovoyi ekspertyzy ta kryminalistyky – Current issues of forensics and criminalistics*. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. z nahody yuvileyiv vydatnykh uchenykh : 95-richchya vid dnya narodzhennya L. Yu. Arotskera («Arotskerivski chytannya») i 105-richchya vid dnya narodzhennya M. V. Saltevs-koho (Kharkiv, 19.05.2023) – International Scientific and Practical Conference on the occasion of the anniversaries of outstanding scientists: the 95th anniversary of the birth of L. Yu. Arotsker («Arotsker Readings») and the 105th anniversary of the birth of M. V. Salt-evsky (Kharkiv, 19.05.2023). (pp. 145–147). Kharkiv : NNTs «ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa» [in Ukrainian].

6. Bila, V., & Sydoruk, A. (2023). Publichni zaklyky yak dokaz faktiv kolaboratsiyanoi diyal-nosti v semantyko-tekstualnykh ekspertyzakh [Public appeals as evidence of collaborative activity in semantic and textual examinations]. *Aktualni pytannya sudovoyi ekspertyzy ta kryminalistyky – Current issues of forensics and criminalistics*. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. z nahody yuvileyiv vydatnykh uchenykh : 95-richchya vid dnya narodzhennya L. Yu. Arotskera («Arotskerivski chytannya») i 105-richchya vid dnya narodzhennya M. V. Saltevs-koho (Kharkiv, 19.05.2023) – International Sci-entific and Practical Conference on the occasion of the anniversaries of outstanding scientists: the 95th anniversary of the birth of L. Yu. Arotsker («Arotsker Readings») and the 105th anniversary of the birth of M. V. Saltevs-ky (Kharkiv, 19.05.2023). (pp. 68–69). Kharkiv : NNTs «ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa» [in Ukrainian].

7. Yehorova, T. (2023). Aktualni pytannya ekspertnoho psykholohichnoho doslidzhennya u kry-minalnykh provadzhennyakh shchodo zlochyniv proty informatsiyanoi bezpeky Ukrayiny [Current issues of expert psychological research in criminal proceedings regarding crimes against the infor-mation security of Ukraine]. *Aktualni pytannya sudovoyi ekspertyzy ta kryminalistyky – Current issues of forensics and criminalistics*. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. z nahody yuvileyiv vydatnykh uchenykh : 95-richchya vid dnya narodzhennya L. Yu. Arotskera («Arotskerivski chytannya») i 105-richchya vid dnya narodzhennya M. V. Saltevs-koho (Kharkiv, 19.05.2023) – International Scientific and Practical Conference on the occasion of the anniversaries of outstanding scientists: the 95th anniversary of the birth of L. Yu. Arotsker («Arotsker Readings») and the 105th anniversary of the birth of M. V. Salt-evsky (Kharkiv, 19.05.2023). (pp. 122–124). Kharkiv : NNTs «ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa» [in Ukrainian].

8. Piddubna, N., Pereyaslov, V., & Tkach, O. (2023). Kreolizovani teksty z emblematykoyu rosiyskoyi ahresiyi v semantyko-tekstualniy ekspertyzi movlennya [Creolized texts with emblematic elements of Russian aggression in semantic and textual examination of speech]. *Aktualni pytannya sudovoyi ekspertyzy ta kryminalistyky – Current issues of forensics and criminalistics*. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. z nahody yuvileyiv vydatnykh uchenykh : 95-richchya vid dnya narodzhennya L. Yu. Arotskera («Arotskerivski chytannya») i 105-richchya vid dnya narodzhennya M. V. Saltevs-koho (Kharkiv, 19.05.2023) – International Scientific and Practical Conference on the occasion of the anniversaries of outstanding scientists: the 95th anniversary of the birth of L. Yu. Arotsker («Arotsker Readings») and the 105th anniversary of the birth of M. V. Saltevs-ky (Kharkiv, 19.05.2023). (pp. 242–244). Kharkiv : NNTs «ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa» [in Ukrainian].

9. Brayilko, Yu., & Kysla, N. (2023). Termin «hlorifikatsiya» v yurydychniy terminosystemi: problema definitsiyi [The term «glorification» in the legal terminology system: the problem of definition]. *Aktualni pytannya sudovoyi ekspertyzy ta kryminalistyky – Current issues of forensics and criminalistics*. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. z nahody yuvileyiv vydatnykh uchenykh : 95-richchya vid dnya narodzhennya L. Yu. Arotskera («Arotskerivski chytannya») i 105-richchya vid dnya narodzhennya M. V. Saltevs-koho (Kharkiv, 19.05.2023) – International Scientific and Practical Conference on the occasion of the anniversaries of outstanding scientists: the 95th anniversary of the birth of L. Yu. Arotsker («Arotsker Readings») and the 105th anniversary of the birth of M. V. Saltevs-ky (Kharkiv, 19.05.2023). (pp. 86–88). Kharkiv : NNTs «ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa» [in Ukrainian].

10. Savchenko, I., & Sydorenko, O. (2023). Lihvistychna ekspertyza tekstiv voyennoyi tematyky: etychni zasady [Linguistic examination of military texts: ethical principles] *Aktualni pytannya sudovoyi ekspertyzy ta kryminalistyky – Current issues of forensics and criminalistics*. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. z nahody yuvileyiv vydatnykh uchenykh : 95-richchya vid dnya narodzhennya L. Yu. Arotskera («Arotskerivski chytannya») i 105-richchya vid dnya narodzhennya M. V. Saltevs-koho (Kharkiv, 19.05.2023) – International Scientific and Practical Conference on the occasion of the anniversaries of outstanding scientists: the 95th anniversary of the birth of L. Yu. Arotsker («Arotsker Readings») and the 105th anniversary of the birth of M. V. Saltevs-ky (Kharkiv, 19.05.2023). (pp. 270–272). Kharkiv : NNTs «ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa» [in Ukrainian].

11. Naumenko, S., & Kumeda, O. (2023). Do pytannya pro obyekty lihvistychnoyi (semantyko-tekstualnoyi) ekspertyzy v umovakh viyny Rosiyi proty Ukrayiny [On the question of objects of linguistic (semantic-textual) examination in the context of Russia's war against Ukraine]. *Aktualni pytannya sudovoyi ekspertyzy ta kryminalistyky – Current issues of forensics and criminalistics*. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. z nahody yuvileyiv vydatnykh uchenykh : 95-richchya vid dnya narodzhennya L. Yu. Arotskera («Arotskerivski chytannya») i 105-richchya vid dnya narodzhennya M. V. Saltevs-koho (Kharkiv, 19.05.2023) – International Scientific and Practical Conference on the occasion of the anniversaries of outstanding scientists: the 95th anniversary of the birth of L. Yu. Arotsker («Arotsker Readings») and the 105th anniversary of the birth of M. V. Saltevs-ky (Kharkiv, 19.05.2023). (pp. 200–201). Kharkiv : NNTs «ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa» [in Ukrainian].

12. Simakova-Yefremyan, E. B. (2016). *Kompleksni sudovo-ekspertni doslidzhennya: teoriya ta praktyka* [Comprehensive forensic research: theory and practice] Kharkiv : Pravo [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 14.04.2025

Yevsiukov O., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Leading Researcher, Forensic Expert of the National Scientific Center “Institute of Forensic Expertise named after Honored Professor M. S. Bokarius” (Kharkiv, Ukraine)

SOLVING THE TASKS OF ASSESSING THE IMPACT OF DESTRUCTIVE PROPAGANDA BY COMPREHENSIVE MILITARY PSYCHOLOGICAL EXPERTISE

An analysis of published studies by forensic experts on destructive propaganda through the dissemination of visual, audio and video-audio materials, which are currently carried out by experts within the framework of complex forensic examinations, was carried out. It was emphasized that these forensic studies have become a priority for the national security of our state.

The essence of the concepts of “psychological warfare” and “psychological operation” and their characteristic description were highlighted. The active use of information destructive propaganda by other countries as a component of modern hybrid wars was emphasized.

The definition of destructive propaganda as a systematic and purposeful activity of other countries to disseminate ideas (information) using various means, aimed at thoughts, feelings, states, attitudes and behavior in order to undermine the positions of the opposing side is generalized.

For the first time, it is recommended to solve the tasks of assessing the impact of destructive propaganda as a component of hybrid warfare by means of a comprehensive military-psychological examination in order to preserve the combat potential and power of the Armed Forces of Ukraine and other military formations, as well as to strengthen the national security of our state. It is noted that in an integrated form, a comprehensive forensic military-psychological examination will conduct a study of both military-management activities and the behavioral activities of a specific person, taking into account their individual psychological characteristics.

It is recommended to supplement the existing list of comprehensive forensic studies of human behavioral acts related to the features of their mental reflection of the event under investigation by a comprehensive military-psychological examination.

The prospects for further investigations are indicated in the form of specifying the object, subject and tasks of a comprehensive military-psychological examination. During the work on the article, general, separate and special methods of cognition were used.

Keywords: national security, military expertise, destructive influence, psychological warfare, psychological operation, forensic expert studies, behavioral acts.